

Η στάση των Αλβανών Μεταναστών γονέων απέναντι στο Ελληνικό Νηπιαγωγείο: Ζητήματα ταυτότητας, γλώσσας και στρατηγικές ενσωμάτωσης

Δ. Μιχαήλ*

Περίληψη

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη στάση των Αλβανών μεταναστών γονέων απέναντι στο ελληνικό νηπιαγωγείο, συσχετίζοντας τη στάση τους αυτή με τις προσωπικές τους εμπειρίες από τον κοινωνικό περίγυρο και τον εργασιακό χώρο. Παρουσιάζεται το ζήτημα της διαμόρφωσης ταυτότητας των παιδιών και πώς αυτή συνδέεται με τις εμπειρίες των γονιών τους κατά τη μεταναστευτική διαδικασία. Το θέμα της ενσωμάτωσης των Αλβανών μεταναστών στην Ελληνική κοινωνία εξετάζεται ως μια δυναμική διαδικασία, όπου το ζήτημα της συγκρότησης ταυτότητας συνδέεται με τη σταδιακή υποχώρηση ή και εγκατάλειψη της μητρικής γλώσσας από το σύνολο σχεδόν των παιδιών και από ένα μικρό αριθμό γονέων, ενώ υιοθετούνται στρατηγικές ενσωμάτωσης όπως η μετονομασία και η βάπτιση.

Λέξεις-κλειδιά: Αλβανοί μετανάστες, ενσωμάτωση, ταυτότητα, εκπαίδευση.

* Η Δόμνα Μιχαήλ είναι Λέκτορας Κοινωνικής Ανθρωπολογίας στο Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας.

Δ. Μιχαήλ

Εισαγωγή

Η παρούσα εργασία εξετάζει τη στάση των Αλβανών μεταναστών γονέων απέναντι στο ελληνικό νηπιαγωγείο, συναρτώντας τη στάση τους αυτή με τις προσωπικές τους εμπειρίες από τον κοινωνικό περίγυρο και τον εργασιακό χώρο. Το δείγμα μας συμπεριλαμβάνει όλα τα παιδιά που φοιτούν στα τέσσερα νηπιαγωγεία μιας επαρχιακής πόλης της Δυτικής Μακεδονίας, το Άργος Ορεστικό, τους γονείς τους και τα μεγαλύτερα αδέρφια τους (όταν υπάρχουν). Επίσης στην εργασία αυτή μας απασχόλησε και το ζήτημα της διαμόρφωσης ταυτότητας των παιδιών και πως αυτή συνδέεται με τις εμπειρίες των γονιών τους κατά τη μεταναστευτική διαδικασία. Ενδιαφέρον στοιχείο για το ζήτημα της συγκρότησης ταυτότητας παρουσιάζει η υποχώρηση ή και σταδιακή εγκατάλειψη της μητρικής γλώσσας από το σύνολο σχεδόν των παιδιών και από ένα μικρό αριθμό γονέων, αλλά και η πρακτική των περισσότερων να μετονομάζονται οι ίδιοι και να βαφτίζουν τα παιδιά τους ώστε να διευκολύνουν, κατά τη γνώμη τους, την κοινωνική τους ενσωμάτωση.

Μετανάστες στο Νομό Καστοριάς: πλαίσιο νομιμότητας¹ και εργασίας

Σε περιοχές που βρίσκονται κοντά στα ελληνοαλβανικά σύνορα (νομοί Φλώρινας και Καστοριάς) και που αποτελούν πέρασμα για νόμιμη αλλά και παράνομη είσοδο Αλβανών στη χώρα το ποσοστό των Αλβανών μεταναστών είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που αναφέρεται για το σύνολο της χώρας. Οι Αλβανοί μετανάστες αποτελούν στη συγκεκριμένη επαρχιακή πόλη που διεξήχθη η έρευνα την κυρίαρχη μεταναστευτική ομάδα. Από στοιχεία του ΚΕΠ Άργους Ορεστικού και του Τμήματος Αλλοδαπών της Νομαρχίας Καστοριάς, οι Αλβανοί μετανάστες στα όρια του συγκεκριμένου Δήμου ξεπερνούν το 90% του συνόλου των μεταναστών. Σε όλο το Νομό οι μετανάστες οι οποίοι έκαναν αίτηση για άδεια διαμονής από το 2003 και μέχρι το 2006 ήταν 2.157. Όσον αφορά στις γυναίκες μετανάστριες ειδικά στις αιτήσεις για άδεια διαμονής στις κατηγορίες που αφορούν περιπτώσεις «οικογενειακής συνένωσης» και «αυτοτελούς άδει-

ας» σχεδόν το 100% είναι από την Αλβανία. Στις κατηγορίες αδειών «σπουδών» και «συζύγων πολιτών Ε.Ε.» το ποσοστό των Αλβανίδων είναι 50% και 41,3% αντίστοιχα. Στα επίσημα στοιχεία της πολιτείας για τις κατηγορίες «οικογενειακής συνένωσης», «συζύγων πολιτών Ε.Ε.» δεν γνωρίζουμε αν οι μετανάστριες αυτές εργάζονται καθότι η άδεια διαμονής είναι ταυτόχρονα και άδεια εργασίας. Μόνο στην περίπτωση των γυναικών που υπάγονται στο καθεστώς της «εξαρτημένης εργασίας» και μόνιμης διαμονής ή της «μετάκλησης» και εποχιακής εργασίας, μπορούμε να γνωρίζουμε τουλάχιστον τον ασφαλιστικό τους φορέα². Στις δύο τελευταίες αυτές κατηγορίες στο Δήμο Άργους Ορεστικού από το 2003-2006 έχουμε 35 γυναίκες: 22 με εξαρτημένη εργασία και 13 με μετάκληση. Από το σύνολο αυτό των γυναικών οι 30 είναι Αλβανίδες (85,7%) οι δύο Βουλγάρες, μια Ρουμάνια, μια Μολδαβή και μια Ρωσίδα. Από αυτές που είναι με εξαρτημένη εργασία το 40% είναι ασφαλισμένες στο ΙΚΑ και το 60% στον ΟΓΑ. Ενώ από αυτές με μετάκληση το 100% είναι ασφαλισμένες στο ΟΓΑ³. Όλα αυτά τα στοιχεία βέβαια δεν είναι παρά ενδεικτικά, εφόσον αναφέρονται μόνο στην περίοδο 2003-06 και μόνο για εκείνους τους μετανάστες/τριες που έκαναν αίτηση για άδεια διαμονής⁴. Οι υπηρεσίες⁵ στις οποίες απευθυνθήκαμε αδυνατούσαν να μας δώσουν συνολικά στοιχεία ώστε να γνωρίζουμε με ακρίβεια τον συνολικό αριθμό των ανδρών και γυναικών μεταναστών και το καθεστώς της νομιμότητας⁶ και εργασίας τους στην περιοχή. Πάντως οι Αλβανοί μετανάστες στην επαρχιακή πόλη που εξετάζουμε έχουν δημιουργήσει μια αρκετά ισχυρή κοινότητα, η οποία αποτελεί σήμερα το 15% περίπου του συνολικού της πληθυσμού.

Οι οικογένειες που μας απασχόλησαν βρίσκονται στην Ελλάδα συνήθως με διετείς άδειες διαμονής, εκτός από μια οικογένεια στην οποία η μητέρα και τα δύο παιδιά έχουν άδεια διαμονής ως ομογενείς, ενώ ο πατέρας θα πάρει την καινούρια άδεια διαμονής μόλις λήξει η παλιά τον Μάιο του 2008. Οι άνδρες, ανεξαρτήτως μορφωτικού επιπέδου, ασχολούνται κυρίως με οικοδομικές, αγροτικές εργασίες και άλλα χειρωνακτικά επαγγέλματα, εκτός από μια περίπτωση όπου ο πατέρας εργάζεται ως γιατρός στην Αλβανία και πηγαινοέρχεται κάθε μέρα, ενώ οι γυναίκες στην πλειοψηφία τους εργάζονται ως οικιακές βοηθοί, στην φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών και λιγότερο σε αγροτικές εργασίες.

Κάποιοι πληροφορητές αναφέρουν ότι γενικά υπάρχει ανταγωνισμός ανάμεσά τους σε σχέση με τις δουλειές. Μερικοί μάλιστα τονίζουν ότι αυτός ο ανταγωνισμός έχει δημιουργήσει εντάσεις ανάμεσα σε συνεργάτες και οικογένειες. Οι εθνοτικοί επιχειρηματίες από τη μια προσφέρουν ευκαιρίες για εργασία στους νεοαφιχθέντες, αλλά από την άλλη συχνά

Δ. Μιχαήλ

αναπαράγουν συμπεριφορές διάκρισης. Ο μετανάστης εργαζόμενος εντός ενός εθνοτικού δικτύου γίνεται ανταγωνιστικός όχι προς τους ημεδαπούς αλλά προς τα μέλη της δικής του εθνοτικής ομάδας. Αυτό δηλαδή που έχει πρωταρχική σημασία δεν είναι η εθνοτικότητα αλλά οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται τόσο ανάμεσά τους όσο και μεταξύ της δικής τους κοινότητας και αυτής των Ελλήνων της περιοχής. Ο ανταγωνισμός ανάμεσά στους μετανάστες, όπως αναφέρει η Green, είναι συχνό φαινόμενο καθώς η εθνοτική αγορά εργασίας δεν είναι απαραίτητα δικαιότερη ειδικά προς τις γυναίκες. Η Green σχολιάζει ότι «ο εθνοτικός επιχειρηματίας, σύγχρονη απεικόνιση ενός νέου μύθου κοινωνικής κινητικότητας, στηρίζεται σε μια ενίοτε υπερεκτιμημένη κοινωνική ή οικογενειακή αλληλεγγύη» (2002:130), αλληλεγγύη η οποία όπως παρατηρήσαμε συχνά κλονίζεται λόγω του ανταγωνισμού που αναπτύσσεται μεταξύ τους. Αυτό που μας έγινε σαφές κατά τη διάρκεια της επιτόπιας παρατήρησης ήταν ο εξαιρετικά έντονος ανταγωνισμός κυρίως ανάμεσα στις γυναίκες όσον αφορά στη διαθεσιμότητα των σπιτιών στα οποία εργάζονται ως οικιακές βοηθοί ή για τη φροντίδα ηλικιωμένων και παιδιών⁷. Οι γυναίκες προσπαθούν να εξασφαλίσουν όσο το δυνατόν σταθερότερη απασχόληση. Εκείνες οι οποίες είναι πολλά χρόνια στην πόλη έχουν καταφέρει να δικτυωθούν αρκετά καλά ενώ αυτές που έχουν έλθει σχετικά πρόσφατα αντιμετωπίζουν δυσκολίες καθώς υπάρχει πλέον υπερπροσφορά στο χώρο. Έτσι πολύ συχνά δημιουργούνται εντάσεις μεταξύ τους ακόμα και σε περιπτώσεις συγγενών όταν οι νεοαφιχθείσες διεκδικούν μέρος της ζητούμενης εργασίας⁸.

Αλβανοί μετανάστες και η στάση τους απέναντι στην Προσχολική Εκπαίδευση

Εκτός από ένα σημαντικό αριθμό Αλβανών γονέων πληροφορητές μας ήταν επίσης οι νηπιαγωγοί των τεσσάρων νηπιαγωγείων της πόλης και των δύο παιδικών σταθμών που έχουν νηπιακές τάξεις. Χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος των ημι-δομημένων συνεντεύξεων (για τους νηπιαγωγούς) από τον Σεπτέμβρη μέχρι τον Νοέμβρη 2007 και των άτυπων συνεντεύξεων και της επιτόπιας συμμετοχικής παρατήρησης (για τους γονείς και τα παιδιά) από τον Σεπτέμβρη του 2006 ως τον Νοέμβρη του 2007. Στο δείγμα υπήρχε διακύμανση όσον αφορά στον τόπο καταγωγής (αστι-

κά κέντρα/αγροτικές περιοχές ή βορράς/νότος), στην εθνοτική καταγωγή (εθνοτικοί Έλληνες και Εθνοτικοί Αλβανοί), στο θρήσκευμα (Μουσουλμάνοι, Ορθόδοξοι και Καθολικοί), στο μορφωτικό επίπεδο, στο φύλο και στην ταξική καταγωγή. Οι διαφορές αυτές όπως αναφέρει κι ο Χατζηπροκοπίου σε σχέση με έρευνα που πραγματοποίησε για τους Αλβανούς μετανάστες στη Θεσσαλονίκη, αν και αναφέρονται στην προ-μεταναστευτική τους κατάσταση καθορίζουν σαφώς τις ζωές τους στη χώρα υποδοχής και υπογραμμίζουν ότι σε καμιά περίπτωση οι Αλβανοί μετανάστες στην Ελλάδα δεν μπορούν να θεωρηθούν ως μια ομοιογενής κοινωνική ομάδα (2003:1033-1057).

Τα τέσσερα νηπιαγωγεία της πόλης μαζί με τους δύο παιδικούς σταθμούς στους οποίους λειτουργούν νηπιακές τάξεις έχουν συνολικά δεκαπέντε (15) παιδιά Αλβανικής καταγωγής. Οι νηπιαγωγοί παρατηρούν ότι οι Αλβανοί γονείς στέλνουν συστηματικά τα παιδιά τους και στις δύο τάξεις του Νηπιαγωγείου και μάλιστα στην πλειοψηφία τους επιλέγουν το Ολοήμερο Νηπιαγωγείο. Οι μητέρες συνήθως δεν εργάζονται συστηματικά όμως επιθυμούν να έχουν ελεύθερα τα πρωινά ώστε να είναι διαθέσιμες για έκτακτη εργασία ως οικιακές βοηθοί. Πέρα όμως από αυτό, ένας εξίσου σημαντικός λόγος που επιζητούν τη διετή φοίτηση στο Νηπιαγωγείο είναι προκειμένου να αρχίσουν τα παιδιά τους να μαθαίνουν συστηματικά την ελληνική γλώσσα.

Από την επιτόπια παρατήρησή μας διαπιστώσαμε ότι πριν από το Νηπιαγωγείο τα παιδιά εκτίθενται στην ελληνική γλώσσα κυρίως μέσω της τηλεόρασης, αν και τα περισσότερα Αλβανικά σπίτια διαθέτουν πλέον δορυφορική κεραία και επιλέγουν συνήθως να παρακολουθούν Αλβανικά δορυφορικά κανάλια. Οι Αλβανίδες μητέρες, που κυρίως ασχολούνται με το μέγαλμα των παιδιών στην πλειοψηφία τους, συνήθως κοινωνικοποιούνται εντός της κοινότητάς τους. Παρατηρήσαμε, ότι τουλάχιστον όσον αφορά στις οικογένειες με τις οποίες δουλέψαμε, σχεδόν ποτέ Αλβανίδες μητέρες με μικρά παιδιά δεν ανταλλάσσουν επισκέψεις με Ελληνίδες μητέρες με παιδιά στην ίδια ηλικία. Η Ελληνική κοινότητα φαίνεται να αντιστέκεται στο να ενσωματώσει πλήρως κοινωνικά την Αλβανική⁹, και η επαφή περιορίζεται συνήθως στο εργασιακό επίπεδο και στις εμπορικές συναλλαγές. Οι Αλβανοί γενικά επιδιώκουν περισσότερο την επαφή με τους Έλληνες και την αποδοχή τους, εφόσον σχεδόν στο σύνολό τους φαίνεται να επιδιώκουν την ενσωμάτωσή τους στην Ελληνική κοινωνία. Ξενοφοβικές δε συμπεριφορές και διακρίσεις εις βάρος των Αλβανών φαίνεται να υποχωρούν σταδιακά με τον χρόνο όσο η επαφή των μελών των δύο κοινοτήτων αυξάνεται.

Δ. Μιχαήλ

Οι Νηπιαγωγοί αναφέρουν ότι σχεδόν στο σύνολό τους οι Αλβανοί γονείς είναι εξαιρετικά συνεπείς όσον αφορά στις τυπικές και οικονομικές τους υποχρεώσεις απέναντι στο σχολείο. Συμμετέχουν στις γιορτές που διοργανώνει το σχολείο και είναι οι πρώτοι που πληρώνουν όταν προκύπτει κάποια επιπλέον δαπάνη για την πραγματοποίηση των σχολικών γιορτών. Όπως παρατήρησε μια νηπιαγωγός:

«Οι Αλβανοί γονείς είναι πάντα πρόθυμοι να συμμετέχουν σε ό,τι τους προτείνουμε. Δεν θέλουν τα παιδιά τους να φαίνεται ότι υστερούν ή διαφέρουν. Είναι ευγενικοί μαζί μας και συχνά πιο συνεπείς από κάποιους Έλληνες γονείς. Είναι πολύ συνεπείς σε όλα και κυρίως στις πληρωμές. Τις προάλλες τηλεφώνησα σε κάποιον Αλβανό πατέρα για να τον ενημερώσω για τη Χριστουγεννιάτικη γιορτή που ετοιμάζει το σχολείο. Τον ρώτησα αν θέλει να συμμετέχει, γιατί απαιτούνταν ένα μικρό κόστος για τη στολή του παιδιού του. Του είπα ότι οι υπόλοιποι γονείς είχαν συμφωνήσει άλλα του τόνισα ότι δεν ήταν υποχρεωτική η συμμετοχή. Μου είπε χαρακτηριστικά: «Φυσικά θα συμμετέχω, αφού όλοι οι άλλοι γονείς συμφώνησαν εγώ θα είμαι ο διαφορετικός;»»

Στο σύνολό τους οι Νηπιαγωγοί πληροφορητές μας ανέφεραν ότι γενικά οι Αλβανοί γονείς δεν εκφράζονται ιδιαίτερα σε σχέση με τα προβλήματα που ενδεχομένως να αντιμετωπίζουν με τα παιδιά τους στο σχολείο. Χαρακτηριστικά μας είπαν ότι δεν «ανοίγονται» αλλά είναι σε επαφή με το σχολείο και τους Νηπιαγωγούς και έτοιμοι να ακούσουν και να συνεργαστούν σε προβλήματα που πιθανά να παρουσιάζονται. Μας ανέφεραν επίσης ότι οι Αλβανοί πατέρες είναι σε τακτικότερη επαφή με το σχολείο από ό,τι οι Έλληνες πατέρες αν και περισσότερο συνεσταλμένοι σε σχέση με τις Αλβανίδες μητέρες. Αντίστροφα, οι Ελληνίδες μητέρες είναι σε συχνότερη επαφή με το σχολείο από ό,τι οι Αλβανίδες μητέρες.

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση μιας μητέρας της οποίας το κοριτσάκι είναι το μόνο παιδί αλβανικής καταγωγής στο νηπιαγωγείο που πηγαίνει. Η μητέρα αυτή, μας ανέφερε η νηπιαγωγός, δεν έχει μπει ποτέ στο σχολείο, έρχεται μέχρι την αυλόπορτα κι από κει κάνει νόημα στις νηπιαγωγούς να στείλουν τη μικρή για να την πάρει. Μόνο ο πατέρας του κοριτσιού έχει επαφή με το χώρο και το προσωπικό του σχολείου, αλλά κι εκείνος χωρίς να είναι ιδιαίτερα ανοιχτός στην επικοινωνία.

Γενικά παρατηρήσαμε ότι οι Αλβανίδες γυναίκες στο πεδίο αφήνουν συνήθως στους άνδρες τους τις επαφές με υπηρεσίες, σχολεία και δημόσιους χώρους γενικά. Οι ίδιες φαίνονται να περιορίζονται στο χώρο

του σπιτιού και στους χώρους εργασίας τους αν και αυτό συχνά βρίσκεται σε συνάρτηση με το χρόνο διαμονής τους στην Ελλάδα και το βαθμό στον οποίο έχουν κατακτήσει την ελληνική γλώσσα.

Γλωσσική μετακίνηση και εγκατάλειψη της μειονοτικής γλώσσας

Ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα σχόλια των Νηπιαγωγών σε σχέση με τη χρήση της Αλβανικής **γλώσσας**. Μας ανέφεραν ότι στο χώρο του Νηπιαγωγείου τα παιδιά δεν μιλάν ποτέ Αλβανικά. Χαρακτηριστικά μια νηπιαγωγός μας είπε:

«Σ' αυτό το χώρο ποτέ τα παιδιά δεν μιλούν Αλβανικά. Ακόμα κι όταν μέσα από διαπολιτισμικά παιχνίδια προσπαθούμε να τους ενθαρρύνουμε να μας πουν κάποιες λέξεις στη μητρική τους γλώσσα, δεν ανταποκρίνονται. Μάλλον τους το έχουν περάσει από το σπίτι. Εγώ πιστεύω ότι αισθάνονται τη γλώσσα τους ως μειονέκτημα, ότι τους διαφοροποιεί αρνητικά».

Κάποια άλλη νηπιαγωγός ανέφερε:

«Μόνο όταν έρχονται οι γονείς τους να τα πάρουν ίσως τους ξεφύγει καμιά λέξη στα Αλβανικά, αλλά σχεδόν ψιθυριστά να μην ακουστεί».

Οι Αλβανοί γονείς¹⁰ στο πεδίο μας τόνισαν πόσο χρήσιμη είναι για τα παιδιά τους η φοίτηση στο Νηπιαγωγείο και πόσο σύντομα μέσα στον πρώτο χρόνο τα παιδιά τους αρχίζουν να μιλούν τα ελληνικά. Μάλιστα ένας πατέρας που τη χρονιά που είχε φοιτήσει ο γιος του στα προνήπια δεν υπήρχε άλλο παιδί Αλβανικής καταγωγής στην ίδια τάξη, ήταν ιδιαίτερα χαρούμενος γιατί έτσι το παιδί του θα κοινωνικοποιούνταν σε καθαρά ελληνόφωνο περιβάλλον. Συγκεκριμένα όταν τον ρωτήσαμε αν το παιδί θα στενοχωριόταν σ' ένα περιβάλλον όπου δεν θα υπήρχε κανένας ομοεθνής του και δεν θα καταλάβαινε τη γλώσσα μας ανέφερε:

«Καλύτερα που είναι μόνος του. Μόνο έτσι θα μάθει ελληνικά, γιατί με τους Αλβανούς συνέχεια δεν μαθαίνει. Αν υπήρχε κι άλλος δικός μας θα παρασύρονταν και δεν το θέλω αυτό. Στο σπίτι προσπαθούμε να μιλάμε

Δ. Μιχαήλ

ελληνικά, αλλά δεν μιλάμε σωστά. Μόνο από την τηλεόραση ό,τι πάρει. Αλλιώς στο σχολείο».

Η μητέρα του ίδιου παιδιού την οποία συναντήσαμε μόνη της αρκετό καιρό μετά μας είπε ότι στο σπίτι γενικά μιλούν Αλβανικά. Η γυναίκα αυτή βρίσκεται μόνο τέσσερα χρόνια στην Ελλάδα ενώ ο άντρας της δεκαπέντε. Η ίδια μας είπε ότι βλέπουν την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα ως προσωρινή, ενώ ο άνδρας της πριν από τρεις μήνες περίπου μας είχε πει ότι δεν σκοπεύουν να επιστρέψουν στην Αλβανία. Χαρακτηριστικά η γυναίκα αυτή ανέφερε τα εξής:

«Κάποια στιγμή θα γυρίσουμε. Τα παιδιά μας δεν πιστεύω. Αν μάθουν εδώ δεν θα γυρίσουν. Εγώ θα ήθελα, κι ο άντρας μου. Ποιος θα μας κοιτάξει εδώ; Εκεί θα κάνουμε ένα σπίτι... αλλά που ξέρεις μπορεί και να μείνουμε...»

Οι υπόλοιποι γονείς με τους οποίους μιλήσαμε βλέπουν την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα ως μόνιμη. Ιδιαίτερα αυτοί που έχουν και μεγαλύτερα παιδιά ανέφεραν ότι τα παιδιά τους θέλουν να επισκέπτονται την Αλβανία αλλά να επιστρέφουν. Δεν θέλουν να μείνουν εκεί. Παρόλα αυτά όμως σχεδόν όλοι προσπαθούν να επενδύσουν στην Αλβανία και χτίζουν εκεί σπίτια ή να αγοράζουν διαμερίσματα, σκεπτόμενοι ότι ίσως κάποια στιγμή στα γεράματά τους επιστρέψουν.

Οι Αλβανοί γονείς στο πεδίο στρέφουν τα παιδιά τους από τη νηπιακή ηλικία προς την ελληνική γλώσσα και τα ενθαρρύνουν να μιλούν ελληνικά όσο το δυνατόν περισσότερο. Βέβαια οι περισσότεροι μας ανέφεραν ότι στο σπίτι μιλούν Αλβανικά. Οι Νηπιαγωγοί πληροφορητές μας τόνισαν ιδιαίτερα την φιλομάθεια των Αλβανών παιδιών και τις μεγάλες προσπάθειες που καταβάλουν στο γλωσσικό επίπεδο. Μας τα χαρακτήρισαν δε ως «συνεπή» και «τυπικά» παιδιά όσον αφορά στην συμπεριφορά τους. Το ενδιαφέρον βέβαια είναι ότι αρκετοί Αλβανοί γονείς στο πεδίο όταν πια αντιλαμβάνονται ότι τα παιδιά τους μεγαλώνοντας απαξιώνουν τη μητρική τους γλώσσα και αποφεύγουν να τη χρησιμοποιούν ακόμα και στο σπίτι δείχνουν να προβληματίζονται. Η γλωσσική όμως μετακίνηση προς τα ελληνικά είναι μια επιλογή των γονιών τους που αποβλέπει στην καλύτερη και γρηγορότερη ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία. Έχουμε μάλιστα συναντήσει οικογένειες Αλβανών στο πεδίο όπου όλη η οικογένεια παρουσίαζε γλωσσική μετακίνηση προς τα ελληνικά καθώς τα παιδιά τους μεγάλωναν και κατακτούσαν την ελληνική

γλώσσα ή προσπαθώντας οι ίδιοι να τα ενθαρρύνουν να χρησιμοποιούν την ελληνική γλώσσα. Έτσι τα Αλβανικά αντικαθίσταντο σχεδόν πλήρως από τα ελληνικά ακόμα και στο χώρο του σπιτιού. Σε άλλες πάλι περιπτώσεις όπου μέσα σε μια οικογένεια υπάρχουν παππούδες που δεν μιλούν καθόλου ελληνικά έχουμε παρατηρήσει τα παιδιά της οικογένειας να απευθύνονται στους γονείς τους στα ελληνικά και στους παππούδες τους στα Αλβανικά. Χαρακτηριστικά μια μητέρα μας ανέφερε τα εξής:

«Και τα δύο παιδιά μου μιλούσαν καλά ελληνικά πριν το Νηπιαγωγείο. Ο μεγάλος μέχρι τα 5,5-6 χρόνια δεν ήξερε καθόλου Αλβανικά. Μετά στα 6 ήλθε η γιαγιά από την Αλβανία να μείνει μαζί μας και τα έμαθε όλα. Κι ο μικρός το ίδιο... Εγώ τους μιλάω Αλβανικά συχνά για να μην ξεχνούν. Ό,τι δεν καταλαβαίνουν απ' την τηλεόραση το ρωτάν σε μένα και το εξηγώ. Έχουν μάθει και να διαβάζουν Αλβανικά και μεταφράζουν γρήγορα.»

Αυτή είναι η μοναδική περίπτωση που συναντήσαμε όπου γονείς μας δήλωσαν πως τα παιδιά τους μιλούσαν Ελληνικά ήδη πριν φοιτήσουν στο νηπιαγωγείο. Η μητέρα είναι ομογενής όμως ούτε η ίδια μιλούσε ελληνικά όταν ήλθε στην Ελλάδα πριν από δεκαέξι χρόνια.

Όπως επισημαίνει η DeBernardi η εγκατάλειψη της μειονοτικής γλώσσας υπέρ της κυρίαρχης αποτελεί μια πραγματιστική (pragmatic) επιλογή από οικονομική άποψη καθώς, από την άλλη πλευρά η διατήρησή της παρά την έλλειψη κρατικής υποστήριξης «μπορεί να επισημαίνει εθνοτικές διαφορές στο εσωτερικό πολύ-εθνοτικών κοινωνιών» (1994:872-73). Σχεδόν στο σύνολό τους οι Αλβανοί μετανάστες στο πεδίο αναφέρουν ότι ενδιαφέρονται να δημιουργήσουν βάσεις για μόνιμη εγκατάσταση στην Ελλάδα και παραδέχονται ότι τα παιδιά τους μεγαλώνοντας δεν είναι πρόθυμα να εγκαταλείψουν την Ελλάδα για την Αλβανία. Μάλιστα πολλοί αποδίδουν το γεγονός ότι τα παιδιά τους δεν επιλέγουν να χρησιμοποιούν την αλβανική γλώσσα λόγω της επιθυμίας τους για πλήρη ενσωμάτωση και κοινωνική κινητικότητα στην Ελλάδα. Την Αλβανία την βλέπουν ως πολύ «παραδοσιακή» και όχι ακόμα αρκετά «δυτικοποιημένη»¹¹.

Η μετακίνηση γλωσσικού κώδικα αποτελεί μέρος μιας διαδικασίας ταυτοποίησης των Αλβανών μεταναστών που περιλαμβάνει και την ενδιαφέρουσα πρακτική της μετονομασίας των ιδίων αλλά και των παιδιών τους, θέμα με το οποίο θα ασχοληθούμε παρακάτω, με την είσοδό τους στην Ελλάδα αλλά και αργότερα. Συντελείται λοιπόν *μετακίνηση ταυτότητας*, (ή όπως θα προτιμούσαμε εμείς να το ορίσουμε ως *επιτέλεση μιας νέας ταυτότητας*)¹² φαινόμενο που όπως υποστηρίζει η Skutnabb-Kangas

Δ. Μιχαήλ

ορισμένοι μελετητές προσπάθησαν να το ερμηνεύσουν με βάση το κύρος της μητρικής γλώσσας και του πολιτισμού μιας μειονοτικής ομάδας σε σχέση με τη γλώσσα/ες και τον πολιτισμό/ους που κυριαρχούν στο πλειονοτικό περιβάλλον (MRG Report 1990). Η θεωρία φαίνεται να βρίσκει εφαρμογή στην μειονοτική μεταναστευτική ομάδα των Αλβανών, οι οποίοι εμφανίζονται να μην αποδίδουν στην Αλβανική γλώσσα το ίδιο κύρος το οποίο αποδίδουν στην Ελληνική. Οι γλωσσικές και πολιτισμικές προτιμήσεις δεν δηλώνονται πάντα ανοιχτά από τους Αλβανούς γονείς στο πεδίο, συνδηλώνονται ή υποδηλώνονται όμως από τη στάση και τις επιλογές τους τόσο στο γλωσσικό όσο και στο πολιτισμικό επίπεδο. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ενώ για τον Αλβανικό εθνικισμό η γλώσσα αποτέλεσε το πιο αξιόπιστο ενωτικό στοιχείο (σε αντίθεση με τη θρησκεία) και το γλωσσικό ζήτημα έγινε βασικό πολιτικό αίτημα,¹³ οι Αλβανοί στο πεδίο δεν εκδηλώνουν ιδιαίτερες αντιστάσεις όσον αφορά στην εγκατάλειψη της γλώσσας τους.

Η νέα Αλβανική ταυτότητα και οι στρατηγικές ενσωμάτωσης

Στην παρούσα μελέτη εξετάζουμε τη διαδικασία διαμόρφωσης νέας εθνοτικής ταυτότητας από τους Αλβανούς μετανάστες ως μια επιτελεστική κοινωνική συμπεριφορά, ως μια κοινωνική κατασκευή η οποία βρίσκεται σε συνεχή διαμόρφωση από τους ίδιους σε συνάρτηση με το κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο ζουν¹⁴ και αντανακλά τα πολλαπλά «ανήκειν» διαμέσου πολιτισμικών, γλωσσικών, εθνοτικών και εθνικών ορίων (boundaries)¹⁵. Είναι σωστότερο δε να μιλάμε για ταυτότητες σε πληθυντικό αριθμό καθώς η διαδικασία της μετανάστευσης αναπόφευκτα οδηγεί στην ανάδυση ατομικών διεθνικών (transnational) ταυτοτήτων σε συνεχή διαμόρφωση, ενώ επίσης έχει ήδη καταγραφεί από άλλους μελετητές ότι ο ατομικός χαρακτήρας των αλβανικών ταυτοτήτων συνδέεται με την απόρριψη εκ μέρους τους του κομμουνιστικού κολεκτιβισμού¹⁶ που βίωσαν στην Αλβανία.

Οι Αλβανοί πληροφορητές μας στο πεδίο συνήθως διαπραγματεύονται ατομικά την εθνοτικότητά τους σύμφωνα με το είδος και την ένταση των δεσμών που διατηρούν με την Αλβανία, συμπεριλαμβανομένων των οικογενειακών δεσμών, των φιλοδοξιών για κοινωνική κινητικότητα στην

Ελλάδα καθώς και του πως βιώνουν το αίσθημα του «ανήκειν» τόσο στην Αλβανική όσο και στην Ελληνική κοινότητα. Έτσι λοιπόν παρατηρούμε μεγάλη διακύμανση στον τρόπο που εκφράζεται η εθνοτικότητα, καθώς οι άνθρωποι φαίνεται να παραδέχονται ότι ανήκουν σε μια εθνοτική συλλογικότητα (την Αλβανική κοινότητα), αλλά λίγοι ανάμεσά τους δηλώνουν Αλβανική εθνική ταυτότητα και στο πεδίο οι σχέσεις μεταξύ τους πολύ συχνά χαρακτηρίζονται από ανταγωνισμό και εχθρότητα. Πολύ σημαντικό ρόλο για την κοινωνική τους ταυτότητα παίζει το καθεστώς νομιμότητας και πρόσβασης στην αγορά εργασίας που απολαμβάνει ο καθένας, καθώς η νομιμοποίησή τους οδηγεί σε καλύτερες αμοιβές και κοινωνική ασφάλιση, ενώ ο αποκλεισμός στην περιθωριοποίησή τους.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ορισμένοι Αλβανοί στο πεδίο θεωρούν λιγότερο «Αλβανούς» κάποιους ομοεθνείς τους, σαν να έχουν απωλέσει μέρος της «αλβανικότητάς» τους κατά την διαδικασία της μετανάστευσης. Ως λιγότερο «Αλβανοί» συνήθως χαρακτηρίζονται εθνοτικοί επιχειρηματίες¹⁷ οι οποίοι έχουν καταφέρει να δημιουργήσουν μια σταθερή οικονομική βάση και οι συνθήκες και ο τρόπος ζωής τους δεν διαφέρουν από αυτές των Ελλήνων, αλλά κι όσες γυναίκες έχουν παντρευτεί Έλληνες. Είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσουμε τις αντιφάσεις που αναπτύσσονται όσον αφορά στο είδος των ταυτοτήτων που κατασκευάζονται από τους Αλβανούς μετανάστες στην καθημερινή τους αλληλεπίδραση. Οι περισσότεροι εμφανίζονται να προσπαθούν να ενδυναμώσουν το αίσθημα του «ανήκειν» στην Ελληνική κοινότητα χτίζοντας μια ταυτότητα που να είναι αποδεκτή τόσο από τους ίδιους όσο κι απ' τους Έλληνες. Αυτή η διαδικασία όμως δεν είναι εύκολη καθώς η Ελληνική κοινότητα διατηρεί και αναπαράγει στερεότυπα¹⁸ για τους Αλβανούς και τους θεωρεί υπεύθυνους για την αύξηση της εγκληματικότητας στην περιοχή από την περίοδο της άφιξης τους και ύστερα¹⁹. Με τον καιρό η λέξη «Αλβανός» έχει αποκτήσει αρνητική, σχεδόν υβριστική σημασία²⁰ και συνοδεύεται από έντονη καχυποψία. Έτσι οι Αλβανοί χρειάστηκε να αναπτύξουν διάφορες «στρατηγικές» στην προσπάθειά τους να περιφρουρήσουν την συλλογική τους αυτοεκτίμηση, να συνεχίσουν να υπάρχουν σε μια ξένη χώρα, να τύχουν κάποιας κοινωνικής αναγνώρισης από τους Έλληνες και ν' απαλύνουν τις αρνητικές εντυπώσεις γι' αυτούς. Μέλη των δύο κοινοτήτων συνεργάζονται και συναναστρέφονται σε διάφορα επίπεδα και χώρους στην καθημερινότητά τους, ενώ οι σχέσεις και τα όρια των σχέσεων βρίσκονται σε συνεχή διαπραγμάτευση. Η επαφή και η συνεργασία δίνει ευκαιρίες δημιουργίας προσωπικών σχέσεων και σταδιακής αποδυνάμωσης των αρνητικών στερεοτύπων και προκαταλήψεων.

Δ. Μιχαήλ

Οι πληροφορητές γονείς αλλά και νηπιαγωγοί μας ανέφεραν πολλά περιστατικά όπου μικροί Αλβανοί παραπονέθηκαν ότι κάποια παιδιά στο νηπιαγωγείο τους αποκαλούσαν «Αλβανούς» κι αυτό τα έκανε να κλαίνε και σε ορισμένες περιπτώσεις να μην θέλουν να ξαναπάνε στο σχολείο. Είναι προφανές ότι τα παιδιά Αλβανικής καταγωγής προσλαμβάνουν αυτόν τον χαρακτηρισμό αρνητικά όχι γιατί δεν έχουν επίγνωση της διαφορετικότητάς τους αλλά γιατί αντιλαμβάνονται ότι ο χαρακτηρισμός αποδίδεται με αρνητικό τρόπο. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά Ελληνικής καταγωγής παρουσιάζονται ως φορείς των αρνητικών στερεοτύπων που οι οικογένειές τους και η Ελληνική κοινότητα διατηρεί σε σχέση με τους Αλβανούς. Ένας Αλβανός πατέρας μας ανέφερε χαρακτηριστικά:

«Ο γιος μου πότε ερχόταν από το σχολείο χαρούμενος πότε λυπημένος. Τον ρωτούσαμε τι έχει και μας έλεγε ότι τα παιδιά τον λένε «Αλβανό». «Μα Αλβανός είσαι», του λέγαμε εμείς. «Γιατί είμαι Αλβανός, αφού μιλάω Ελληνικά», μας έλεγε αυτός. Νόμιζε πως άμα μιλάει ελληνικά γίνεται Έλληνας.» (γελώντας)

Μια μητέρα ενός κοριτσιού στο δημοτικό μας ανέφερε τα εξής:

«Συχνά την κόρη μας την φώναζαν τα άλλα παιδιά «Αλβανίδα»... σαν βρισιά. Στενοχωριόταν στην αρχή μετά όμως τους απαντούσε: «Ναι είμαι και είμαι περήφανη!». Μια φορά έφερε από την Αλβανία δώρα για τα παιδιά. Τα άλλα παιδιά δέχθηκαν τα δώρα. Και ρούχα όταν ψωνίζει από την Αλβανία το λέει, δεν ντρέπεται. Μια φίλη της τής ζήτησε μια μπλούζα από Αλβανία».

Οι γονείς φαίνεται να προσπαθούν να δημιουργήσουν στα παιδιά Αλβανική εθνοτική ταυτότητα, ενώ παράλληλα στην προσπάθεια τους για γρήγορη ενσωμάτωση ωθούν τα παιδιά προς την Ελληνική γλώσσα και οι περισσότεροι τα βαπτίζουν Χριστιανούς Ορθόδοξους. Η νέα επιτελεστική ταυτότητα του Αλβανού μετανάστη στην Ελλάδα φαίνεται να συνθέτει στοιχεία από την παράδοση και των δύο κοινοτήτων, της Αλβανικής και της Ελληνικής. Οι γονείς πάντως παρατηρούν ότι τα παιδιά τους μεγαλώνοντας αισθάνονται «εντελώς ξένοι» όταν επισκέπτονται συγγενείς τους στην Αλβανία και ισχυρίζονται ότι τα παιδιά τους θέλουν να θεωρούνται Έλληνες. Αντιδρούν μάλιστα έντονα όταν οι γονείς τους εκδηλώνουν επιθυμία να γυρίσουν μόνιμα στην Αλβανία.

Μετονομασία και Βάπτιση

Δυο βασικές στρατηγικές ενσωμάτωσης των Αλβανών στην Ελληνική κοινωνία που και οι δυο αποβλέπουν στη δημιουργία (επιτέλεση) της νέας ταυτότητας, αποτελούν οι πρακτικές της μετονομασίας και της βάπτισης. Οι ανατρεπτικές αυτές στρατηγικές έχουν ως στόχο την αποδόμηση των αρνητικών στερεοτύπων που ταυτίζουν τους Αλβανούς με την εγκληματικότητα και τη βία, την αποφυγή ή/και αντίδραση στον κοινωνικό αποκλεισμό ή στην *ενσωμάτωση με διαφοροποίηση* (differential inclusion) και τη δημιουργία σχέσεων εμπιστοσύνης με τις κοινότητες υποδοχής²¹.

Οι περισσότεροι Αλβανοί στο πεδίο αλλάζουν τα ονόματά τους σε Ελληνικά με το που περνάνε τα σύνορα ή λίγο αργότερα. Οι περισσότεροι δε βαφτίζουν τα παιδιά τους Χριστιανούς Ορθόδοξους λίγο πριν πάνε στο Δημοτικό σχολείο. Οι πρακτικές της μετονομασίας και της βάπτισης αποτελούν μια σχεδόν γενικευμένη πρακτική σ' όλη την Ελλάδα, ενώ δεν συνηθίζεται στην Ιταλία η οποία αποτελεί τον δεύτερο πιο συνηθισμένο προορισμό των Αλβανών μεταναστών²². Οι Μουσουλμάνοι Αλβανοί στη χώρα αποτελούν το 15% του συνολικού αριθμού των Μουσουλμάνων μεταναστών γενικά. Στην πλειονότητά τους αυτολογοκρίνονται να δηλώσουν ότι είναι μουσουλμάνοι στην Ελλάδα καθώς και σημαντικότερη μερίδα ανάμεσά τους παρουσιάζει χαμηλή έως ανύπαρκτη θρησκευτικότητα (Τσιτσελίκης 2004:272, 274). Αυτή η στάση των Αλβανών προς τη θρησκεία μπορεί πιθανά να ερμηνευτεί εάν λάβουμε υπόψη μας το ρόλο που έπαιξε η θρησκεία στον Αλβανικό εθνικισμό.

Αρκετοί μελετητές²³ αναφέρουν ότι ο Αλβανικός εθνικισμός ήταν ανταγωνιστικός ως προς τη θρησκεία, λαμβάνοντας συχνά αντικληρικό (αντιιερατικό [anticlerical]) χαρακτήρα. Η θρησκεία δεν έπαιξε κάποιον ιδιαίτερο ρόλο στον Αλβανικό εθνικισμό και οι «εθνικιστές» όχι μόνο θεωρούσαν τις θρησκευτικές διαιρέσεις ως παράγοντα σύγκρουσης αλλά και ως όχημα εξωτερικής παρέμβασης και επιρροής. Αυτό εξηγεί τον ιδιαίτερα κοσμικό χαρακτήρα του Αλβανικού εθνικισμού που τον έκανε να μοιάζει με τους εθνικισμούς δυτικοευρωπαϊκού και όχι βαλκανικού τύπου (Misha 2002:45).

Αρκετές ερμηνείες έχουν δοθεί για τη μικρή έως ανύπαρκτη σχέση της θρησκείας με τον Αλβανικό εθνικισμό και σύμφωνα με τον Duijzings ο βασικός λόγος είναι ότι από την αρχή «το αλβανικό εθνικό κίνημα είχε ν' αντιμετωπίσει μια κατάσταση έντονων εσωτερικών θρησκευτικών δι-

Δ. Μιχαήλ

αιρέσεων, καθότι οι Αλβανοί ασπάζονταν τρία θρησκειώματα: το Ισλάμ, την Ορθοδοξία και τον Ρωμαιοκαθολικισμό. Εάν μάλιστα προσθέσουμε και την αίρεση του Μπεχτασισμού²⁴, που ήταν πολύ διαδεδομένη στην Αλβανία, τότε έχουμε τέσσερα θρησκειώματα.

Οι Αλβανοί εθνικιστές ισχυρίζονται ότι οι θρησκείες διαίρεσαν την Αλβανική κοινωνία και αποτέλεσαν εμπόδιο στην εθνική ενοποίηση. Οι Ορθόδοξοι Αλβανοί στο νότο, για παράδειγμα, «υποβλήθηκαν σε μια διαδικασία εξελληνισμού, ενώ οι Ορθόδοξοι Σουνίτες Μουσουλμάνοι αποκαλούνταν «Τούρκοι». Έτσι η προσπάθεια να ουδετεροποιηθούν οι πολιτισμικές και θρησκευτικές παραδόσεις αυτών των θρησκειών έλαβαν χώρα από το τέλος του δέκατου ένατου αιώνα και ύστερα (Duijzings 2002:61). Ο «Αλβανισμός»²⁵ προπαγανδίστηκε ως ένα είδος 'κοσμικής θρησκείας' και επί κομμουνισμού έγινε «ριζική προσπάθεια να ξεριζωθεί η θρησκεία από την πολιτική αρένα» όταν ο Ενβέρ Χότζα «έκανε την Αλβανία το πρώτο 'άθεο' κράτος του κόσμου» (Duijzings 2002:62). Στην μετακομμουνιστική περίοδο η πίστη και οι θρησκευτικές διαιρέσεις αναζωπυρώθηκαν ενώ ο «μύθος της Δύσης» συνδέθηκε με τον εθνικό μύθο της ευημερίας και του πολιτισμού που γνώρισε η Αλβανία πριν από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Και η Χριστιανικότητα των Αλβανών πριν την Οθωμανική περίοδο χρησιμοποιήθηκε ως η Δυτική τους ταυτότητα (Lubonja 2002:101). Ο Malcolm αντικρούοντας αυτό το επιχείρημα ισχυρίζεται ότι η Χριστιανικότητα προβλήθηκε από τους Ορθόδοξους και Καθολικούς Αλβανούς και επειδή χρησιμοποιήθηκε από Έλληνες και Σλάβους ενάντια στα Αλβανικά συμφέροντα, θεωρήθηκε επικίνδυνη (2002:86).

Με όσα αναφέρθηκαν προσπαθήσαμε να εξηγήσουμε τους λόγους για τους οποίους οι Αλβανοί μετανάστες στο πεδίο, αλλά και στην Ελλάδα γενικότερα, δεν επιδεικνύουν ιδιαίτερη θρησκευτικότητα. Για τις βαπτίσεις των παιδιών τους αναζητούν νονούς ανάμεσα στους Έλληνες και με τον τρόπο αυτό προσπαθούν να δημιουργήσουν δεσμούς με την κοινότητα και να μετατρέψουν τις απρόσωπες σε προσωπικές θεσμοποιημένες σχέσεις. Η πνευματική συγγένεια γεφυρώνει τις δύο κοινότητες και ενδυναμώνει την αυτοεκτίμηση των Αλβανών μεταναστών.

Οι νηπιαγωγοί μας επιβεβαίωσαν το γεγονός ότι τα παιδιά σχεδόν στο σύνολό τους είναι βαπτισμένα χριστιανοί ορθόδοξοι. Μάλιστα μας ανέφεραν ότι συμμετέχουν σ' όλες τις εθνικές και θρησκευτικές γιορτές. Αντιλαμβανόμαστε βέβαια ότι τα παιδιά συμμετέχουν με την παρότρυνση των γονέων τους σε όλες τις εκδηλώσεις του σχολείου προκειμένου να μην διαφέρουν και ξεχωρίζουν. Καταγράψαμε όμως μια περίπτωση η οποία παρουσιάζει ενδιαφέρον και μας προβλημάτισε ως προς τον εθνο-

κεντρικό χαρακτήρα του σημερινού νηπιαγωγείου που βιώνει τις αντιθέσεις του κι ενώ από τη μια προωθεί μια διαπολιτισμική διάσταση με δράσεις πιλοτικής κυρίως μορφής από την άλλη δεν αφήνει χώρο να απαπυχθούν διαφορετικότητες στην πράξη.

Μια νηπιαγωγός μας ανέφερε το εξής περιστατικό:

«Έχουμε τρία παιδιά που δεν είναι βαπτισμένα. Την 28η Οκτωβρίου είχαμε πάει για εκκλησιασμό και κοινωνήσαμε τα παιδιά. Τα αβάπτιστα δεν τα κοινωνήσαμε και έκλαιγαν. Έκλαιγαν επειδή το είδαν σαν εξαίρεση»

Το περιστατικό αυτό από μόνο του δείχνει ότι πέρα από τις όποιες διακηρύξεις για διαπολιτισμικότητα και ενσωμάτωση των παιδιών διαφορετικής θρησκευτικής, πολιτισμικής, εθνοτικής προέλευσης το πνεύμα που διέπει το σύγχρονο νηπιαγωγείο δεν ανταποκρίνεται στις σύγχρονες κοινωνικές συνθήκες που επιβάλλει η μετανάστευση. Αντίθετα μας θυμίζει τον αφομοιωτικό χαρακτήρα ως προς τους αλλόγλωσσους και αλλόθρησκους που είχε ιστορικά το νηπιαγωγείο από τον 19ο και 20ο²⁶ αιώνα. Κι αν μην ξεχνάμε βέβαια ότι καθώς στα νηπιαγωγεία γίνεται προσευχή τουλάχιστον δύο (έως και τρεις) φορές την ημέρα πέρα από τον αφομοιωτικό έχει και προσυλητιστικό χαρακτήρα προς την θρησκεία της πλειονότητας.

Συμπεράσματα

Συμπερασματικά, οι Αλβανοί γονείς εμφανίζονται θετικοί όσον αφορά στην επικοινωνία τους με τους δασκάλους των παιδιών τους αλλά και γενικότερα στην επαφή τους με το σχολικό χώρο. Η αδυναμία τους να εκφραστούν στην ελληνική γλώσσα, τα ψυχολογικά και πολιτιστικά όρια (αληθινά ή συμβολικά) ανάμεσα στις οικογένειες και το σχολείο καθώς επίσης το χαμηλό μορφωτικό επίπεδό τους και οι περιορισμένες ευκαιρίες για αλληλεπίδραση με τους δασκάλους φαίνεται να αποτελούν τους βασικούς λόγους για τους οποίους οι Αλβανοί γονείς σε ορισμένες περιπτώσεις εμφανίζονται διστακτικοί στο να επιδιώξουν επαφή με τους δασκάλους των παιδιών τους. Σε γενικές γραμμές, διαπιστώσαμε από πλευράς τους μια έντονη προσπάθεια για ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία και την υιοθέτηση συγκεκριμένων στρατηγικών προς την κατεύ-

Δ. Μιχαήλ

θυση αυτή. Τέλος, διαπιστώσαμε και καταγράψαμε την ύπαρξη εθνοκεντρικών και αφομοιωτικών τάσεων στον τρόπο λειτουργίας του ελληνικού νηπιαγωγείου σήμερα, καθώς και αντίφαση μεταξύ αντιλήψεων και πρακτικών από την μεριά των νηπιαγωγών.

Σημειώσεις

1. Βλ. σχετικά: Τ. Καβουνίδη 2004.
2. Στοιχεία από το Τμήμα Αλλοδαπών και Ιθαγένειας της Νομαρχίας Κατοριάς.
3. Στοιχεία από το ΚΕΠ του Δήμου Άργους Ορεστικού.
4. Σχετικά με τη μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα βλ. Baldwin-Edwards 2004 α, 2004 β και Fakiolas 2003, Triandafyllidou 2000, Hatziprokoriou 2003.
5. Σε επίπεδο αρχών, σύμφωνα με τον Ευρωπαϊκό Οδηγό Κοινωνικής Συμμετοχής και Ένταξης (European Civic Citizenship and Inclusion Index), η απόδοση της Ελλάδας σε ότι αφορά τα πέντε σημεία-κλειδιά που αφορούν στις δυνατότητες κοινωνικής ένταξης του μεταναστευτικού πληθυσμού (ένταξη στην αγορά εργασίας, καθεστώς μακροχρόνιας διαμονής πολιτών τρίτων χωρών, οικογενειακή συνένωση, δυνατότητες πολιτογράφησης και πολιτική κατά των διακρίσεων), απέχει ιδιαίτερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Η μικρότερη απόκλιση εμφανίζεται σε ζητήματα οικογενειακής συνένωσης, ενώ η μεγαλύτερη απόκλιση αφορά στην άσκηση πολιτικής κατά των διακρίσεων. Βλ. Geddes, Niessen, Balck, Bullen, Peiro (2005:96-99).
6. Για τον χαρακτήρα αποκλεισμού που είχε η Ελληνική μεταναστευτική πολιτική πάνω από μια δεκαετία και για τις δυσκολίες νομιμοποίησης των Αλβανών μεταναστών βλ. τη σχετική έρευνα για τους Αλβανούς μετανάστες στη Θεσσαλονίκη Hatziprokoriou 2003.
7. Σχετικά με την απασχόληση Αλβανών μεταναστριών στην Ελλάδα βλ. επίσης Κ. Κασσιμάτη 2003:157-191.
8. Σχετικά με το ζήτημα της συχνά μειωμένης συμπαράστασης, αλληλεγγύης, και αμοιβαιότητας ανάμεσα στους Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα (αντίθετα με το τι συνέβαινε όταν ζούσαν στην Αλβανία) βλέπε τη σχετική έρευνα για τους Αλβανούς στην Θεσσαλονίκη Ρ. Hatziprokoriou 2003:1050 που βασίστηκε σε συνεντεύξεις αλλά και μακροχρόνια επιτόπια συμμετοχική παρατήρηση. Αντίθετα, οι Τ. Iosifides et al 2007:1350, σε μελέτη τους που ανα-

Η στάση των Αλβανών Μεταναστών γονέων απέναντι στο Ελληνικό Νηπιαγωγείο

φέρεται σε Αλβανούς μετανάστες σε Αθήνα και Μυτιλήνη υποστηρίζουν ότι οι επαφές και οι σχέσεις των Αλβανών στην Ελλάδα είναι πιο ουσιαστικές και αξιόπιστες απ' ό,τι στην Αλβανία και επισημαίνουν ότι σχεδόν όλοι οι πληροφορορητές τους τόνισαν την υποστήριξη και αλληλεγγύη που υπάρχει ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας και τους συγγενείς.

9. Παρόμοια είναι τα συμπεράσματα των T. Iosifides et al οι οποίοι επισημαίνουν ότι από την έρευνά τους προέκυψε ότι οι κοινωνικές σχέσεις των Αλβανών με τους Έλληνες είναι πολύ αδύνατες, πράγμα που δημιουργεί προβλήματα στην ενσωμάτωση των Αλβανών στην ευρύτερη κοινωνία. Το συνδέουν δε με την αρνητική εικόνα που κυριαρχεί για τους Αλβανούς στην Ελλάδα 2007:1353-4.

10. Βλ. το βιβλίο των Τρέσσου Ε. και Μητακίδου Σ. (επιμ.) 2007.

11. Σχετικά με τη γοητεία που ασκεί ο ηδονιστικός δυτικός τρόπος ζωής στους νέους Αλβανούς μετανάστες και την αμφισβήτηση εκ μέρους των πατριαρχικών συντηρητικών αξιών της Αλβανικής κοινωνίας βλ. N. Mai 2005:547.

12. Βλ. Μ. Βεΐκου 2001:305-327, D. Michail (υπό έκδοση β).

13. Βλ. P. Misha 2002:41

14. Σχετικά με την επιτελεστική ταυτότητα στους εθνοτικούς Ελληνο- Αλβανούς μετανάστες βλ. Μ. Βεΐκου ό. π.

15. Βλ. επίσης σχετική μελέτη για τους Αλβανούς μετανάστες στην Ιταλία N. Mai 2005:543-561.

16. Βλ. N. Mai ό. π. 556.

17. Σχετικά με την εθνοτική επιχειρηματική δράση και 'εθνοτική εξειδίκευση' βλ. επίσης T. Iosifides et al 2007:1349-1350.

18. Σχετικά με τα αρνητικά στερεότυπα για τους Αλβανούς μετανάστες στην Ιταλία βλ. A. Kosic και A. Triandafyllidou 2003: 997-1014, N. Mai και S. Schwandner-Sievers 2003:939-948.

19. Βλ. επίσης Μ. Παύλου 2001: 127-162, στο Α. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, Μ. Παύλου (επιμ.) και Β. Καρύδης 2004: 205-232.

20. Ο N. Mai αναφέρει παρόμοια στάση των Ιταλών απέναντι στους Αλβανούς. Βλ. ό.π. 553-4

21. Βλ. σχετικά N. Mai και S. Schwandner-Sievers ό. π. 943-4, D. Michail ό.π. (υπό έκδοση β), P. Hatziprokopiou ό.π. 1051.

22. Βλ. σχετικά N. Mai και S. Schwandner-Sievers ό. π. 943-4.

23. P. Misha 2002: 33-48, I. Blumi 2002: 49-59, G. Duijzings 2002:60-69, N. Malcom 2002:70-87, G. Kaplani 2002: 57.

24. J.K.Birge 1994, H. T. Norris 1993:168, D. Michail (υπό έκδοση α).

25. 'Albanianism' is referred by Vaso Pasha, a Catholic who has served the Turkish Empire, as the religion of the Albanians. Στο F. Lubonja 2002:92.

Δ. Μιχαήλ

26. Βλ. Σ. Βούρη 1992, Κ. Τσιούμης 2003.

Βιβλιογραφία

- Baldwin-Edwards M., Albanian Emigration and the Greek labour market: Economic symbiosis and social ambiguity, *South East Europe Review*, 2004α.
- Baldwin-Edwards M., Immigration into Greece 1990-2003: A southern European paradigm? Παρουσίαση στο "International Migration: Promoting Management and Integration" for the European Population Forum Mediterranean Migration Observatory, 2004 β.
- Βέικου Μ., Η επιτελεστική κατασκευή της εθνοτικής ταυτότητας: Ελληνο-Αλβανοί μετανάστες και η καθημερινή τους εμπειρία στη γειτονιά μιας ελληνικής πόλης. Στο Αθ. Μαρβάκης, Δ. Παρσάνογλου, Μ. Παύλου, *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001.
- Birge J. K., *The Bektashi Order of Dervishes*. London: Luzac Oriental, 1994.
- Blumi I., The Role of Education in the Formation of Albanian Identity and its Myths. In S. Schwandner-Sievers & B.J. Fischer (eds), *Albanian Identities: Myth and History*. Indiana University Press, 2002.
- Βούρη Σ., *Εκπαίδευση και Εθνικισμός στα Βαλκάνια: Η περίπτωση της Βορειοδυτικής Μακεδονίας 1870-1904*. Αθήνα: Παρασκήνιο, 1992.
- DeBernardi, J., Social Aspects of Language Use. Στο T. Ingold (ed.), *Companion Encyclopedia of Anthropology: Humanity, Culture and Social Life*. London: Routledge, 1994.
- Duijzings G., Religion and the Politics of 'Albanianism' : Naim Frasheri's Bektashi Writings, In S. Schwandner-Sievers & B.J. Fischer (eds) *Albanian Identities: Myth and History*. Indiana University Press, 2002.
- Fakiolas R., Regularising undocumented migrants in Greece: procedures and effects, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29:3, 2003, σελ. 535-61.
- Geddes A. & Niessen J. with Balck A., Bullen C. & Peiro M.J. (research design), also compiled by Citron L. & Gowan R. *European Civic Citizenship and Inclusion Index*, Brussels: British Council, 2005.
- Green N., *Οι δρόμοι της Μετανάστευσης: Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Αθήνα: Σαββάλας.
- Hatziprokopiou P., Albanian immigrants in Thessaloniki, Greece: Processes of economic and social incorporation, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29:6, 2003, σελ. 1033-1057.

 Η στάση των Αλβανών Μεταναστών γονέων απέναντι στο Ελληνικό Νηπιαγωγείο

- Iosifides T., Lavrentidou M., Petracou E., Kontis A., Forms of Social Capital and the Incorporation of Albanian Immigrants in Greece, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 33 :8, 2007, σελ. 1343-1361.
- Karlanı, G., Θρησκεία και Αλβανική Εθνική Ταυτότητα, *Σύγχρονα Θέματα* 81, 2002, σελ. 50-57.
- Καβουνίδη Τ., Η Πολιτική της Νομιμοποίησης Παράνομων Μεταναστών: Ελληνική και Διεθνής Εμπειρία, Παρατηρητήριο Απασχόλησης Ερευνητική-Πληροφορική, Αθήνα, 2004.
- Κασσιμάτη Κ., *Πολιτικές Μετανάστευσης και Στρατηγικές Ένταξης: Η περίπτωση των Αλβανών και Πολωνών μεταναστών*, Αθήνα: Gutenberg, 2003.
- Kosic A., Triandafyllidou A., Albanian immigrants in Italy: migration plans, coping strategies and identity issues, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29:6, 2003, σελ. 997-1014.
- Lubonja, F., Between the Glory of a Virtual World and the Misery of a Real World. Στο S. Schwandner-Sievers & B.J. Fischer (eds), *Albanian Identities: Myth and History*. Indiana University Press, 2002.
- Mai N., and Schwandner-Sievers S., Albanian migration and new transnationalisms, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 29:6, 2003, σελ. 939-948.
- Mai N., The Albanian Diaspora-in-the-Making: Media, Migration and Social Exclusion, *Journal of Ethnic and Migration Studies* 31:3, 2005, σελ. 543-561.
- Malcolm, N., Myths of Albanian National Identity: some key Elements, as Expressed in the Works of Albanian Writers in America in the Early Twentieth Century. Στο S. Schwandner-Sievers & B.J. Fischer (eds), *Albanian Identities: Myth and History*. Indiana University Press, 2002.
- Μαρβάκης Α., Παρσάνογλου Δ., Παύλου Μ. (επιμ.), *Μετανάστες στην Ελλάδα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2001.
- Michail D., Bektashism [Bektaşılık] in the Balkans and in Western Thrace: Brief historical background and ethnographic observation, υπό έκδοση α.
- Michail D., Albanian Immigrants in Western Macedonia –Kastoria Greece: A challenge for rethinking Greek Nationalism Στο *Dynamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration*. Cambridge: Cambridge Academic Publisher, υπό έκδοση β.
- Misha, P. Invention of a Nationalism: Myth and Amnesia. Στο S. Schwandner-Sievers & B.J. Fischer (eds), *Albanian Identities: Myth and History*. Indiana University Press, 2002.
- MRG (Minority Rights Group). *Language, Literacy and Minorities*, 1990.
- Norris, H. T., *Islam in the Balkans: Religion and Society between Europe and the Arab World*. London: Hurst & Company, 1993.

Δ. Μιχαήλ

Triandafyllidou, A., Racists? Us? Are you joking? The discourse of social exclusion of immigrants in Greece and Italy στο King, R., Lazaridis G. and Tsardanidis, C. (eds), *Eldorado or Fortress? Migration in Southern Europe*. London: Macmillan, 2000, σελ. 186-206.

Τρέσσου Ε., Μητακίδου Σ., (επιμ.), *Μειονότητες μιλούν για την εκπαίδευση των παιδιών τους: Εκπαίδευση γλωσσικών μειονοτήτων*. Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο, 2007.

Τσιούμης Κ., *Ο Μικρός «Άλλος»: Μειονοτικές ομάδες στην προσχολική εκπαίδευση*. Θεσσαλονίκη: Ζυγός, 2003.

Τσιτσελίκης Κ., Η θρησκευτική ελευθερία των μεταναστών: Η περίπτωση των μουσουλμάνων, στο Μ. Παύλου, Δ. Χριστόπουλος (επιμ.), *Η Ελλάδα της Μετανάστευσης: Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Αθήνα: Κριτική και ΚΕΜΟ.